

ELS REFUGIATS, UN DESAFIAMENT A LA SOLIDARITAT MUNDIAL

JOSEP RICART

Coordinador del Servei Jesuïta a Refugiats

Encara que el nostre cas greu és només Colòmbia, tot el Continent se'ns està convertint en futur refugiat per motius econòmics. Els refugiats són sempre supralocals. I avui, també mundials.

«El segle dels refugiats»

Així va ser definit el segle XX. Els refugiats són la major tragèdia humana del nostre temps i el nou segle XXI ha heretat aquesta «plaga vergonyosa de la nostra època» (Joan Pau II).

Avui dia, a les portes d'una *humanitat urbanitzada*, els fluxos migratoris s'han multiplicat en aquesta *aldea global*, gràcies a les comunicacions. El món està en moviment. En el cas dels refugiats, tanmateix, les causes de l'exode no són precisament voluntàries. **«Els refugiats són més que una imatge de desesperació. Són el símptoma de problemes socials, econòmics i polítics molt profunds que afligeixen al món»** (Sadako Ogata, Alt Comissionat de les Nacions Unides per als Refugiats)

Quants són i per què fugen?

Encara que és difícil un recompte precís del nombre de refugiats, la llista no ha cessat d'augmentar en les dues últimes dècades (anys 80 i 90). Es calcula que hi ha actualment 120 milions de persones desrelades, el 2% de la població mundial. D'aquests, uns 16 milions són *refugiats* per haver hagut de creuar la frontera del seu país per escapar de la mort. Uns altres 24 milions viuen *desplaçats* a l'interior dels seus propis països fugint de la violència. La resta fugen de la pobresa, de la gana o de la destrucció del seu medi ambient i són els anomenats *emigrants*.

Àfrica és, sens dubte, el continent més castigat: el 50% dels refugiats i desplaçats del món són africans. Àsia, després de la caiguda i la fragmentació de l'URSS, sumat al drama d'Afganistan i d'alguns països del Sud-est asiàtic (Birmània, Sri Lanka, Indonèsia), és el segon continent amb més refugiats i desplaçats interns. Els recents conflictes de Bòsnia i Kosovo, al cor del vell continent europeu, han deixat una llarga seqüela de refugiats i desplaçats. Colòmbia sobrepassa el milió de desplaçats interns. Les causes són múltiples:

1. Per raons polítiques: el segle XX ha estat escenari de dues guerres mundials i 160 «conflictes regionals» o «interns» (nous eufemismes per anomenar la guerra), posteriors a la pau firmada el 1945 i a la constitució de l'ONU, garant d'aquella pau. La producció armamentista alimenta els 20 conflictes interns actualment en actiu. Amb l'herència colonial a Àfrica (fruit del repartiment del continent en la Conferència de Berlín, any 1886), la divisió ideològica entre dos blocs (Est-Oest) i les zones d'influència geopolítica amb les seves respectives aliances militars (OTAN-Pacte de Varsòvia), «hem superat el límit del tolerable a la guerra moderna»: l'holocaust jueu, la guerra del Vietnam, els genocidis de Pol Pot a Cambodja o del poble Kurd, la guerra del golf pèrsic, les *guerres de baixa intensitat*, les tortures, els desapareguts, les poblacions arrasades, etc. mostren el més absolut menyspreu pels drets humans, junt amb l'amarga veritat de que avui les víctimes principals de les guerres són població civil. En la I Guerra Mundial, només el 5% van ser víctimes civils; en la II ho van ser el 50% ; en els conflictes actuals, ho són més del 80%.

2. Per raons econòmiques: El neoliberalisme de final de segle, anunciat com «el final de la història», manté el *sobredesenvolupament* hegemònic dels països rics a costa del *subdesenvolupament* de la resta de la humanitat. L'espoliació de les riqueses naturals, el deute extern (o etern?), els megaprojectes que alteren els ecosistemes, l'explotació dels pulmons verds de l'Amazònia al costat dels desastres naturals i la desertització creixent d'extenses zones, eixamplen cada vegada més l'abisme entre el Nord i el Sud.

3. Per raons ètnicoreligioses: Els brots de «despietades guerres ultranacionalistes» (com mostren els casos de Bòsnia i Hercegovina o de Ruanda i Burundi) han adquirit aquestes últimes dècades un relleu inesperat, on el fet ètnicoreligiós apareix com la punta

de l'iceberg que enfonsa les seves arrels en la lluita pel poder, el substrat polític omnipresent.

Refugiat qui ets?

El 1951 es va firmar la *Convenció de les NU sobre l'Estatut dels Refugiats i Apàtrides* (116 països adherits; 66 no adherits) i el 1967 es va completar amb el *Protocol de Nova York* (117 països adherits). És l'instrument legal bàsic de tots els refugiats. El seu article 1 defineix el refugiat: *«Tota persona que, a causa de fundats temors de ser perseguida per motius de raça, religió, nacionalitat, pertinença a determinat grup social o opinions polítiques, es troba fora del país de la seva nacionalitat i no pot o, a causa dels esmentats temors, no vol acollir-se a la protecció del seu país»*.

El 1969, l'Organització per a la Unitat Africana (OUA) va adaptar el marc jurídic del Primer Món a la realitat del Tercer en la *Convenció que tracta dels aspectes específics del problema dels refugiats a Àfrica*, en ampliar la definició: *«El terme 'refugiat' s'aplicarà a tota persona que, a causa d'una agressió externa, ocupació, dominació estrangera o esdeveniments que alteren greument l'ordre públic en una part o a tot el país d'origen o nacionalitat, es veu obligada a deixar el seu lloc habitual de residència per buscar refugi en un altre lloc fora del seu país d'origen o nacionalitat»*.

Finalment, la *Declaració de Cartagena* (1984), aprovada per l'Organització d'Estatos Americans (OEA), contempla sobretot la realitat d'Amèrica Central i Sud-amèrica i defineix els refugiats com *«Totes les persones que han hagut d'abandonar el seu país perquè les seves vides, la seva seguretat o la seva llibertat estan amenaçades per una violència generalitzada, l'agressió externa, els conflictes interns, la violació massiva dels drets humans o altres circumstàncies que alteren greument l'ordre públic»*.

La vida als campaments

Per intentar comprendre el drama humà dels refugiats i desplaçats hem de seguir el consell d'Eduardo Galeano quan ens adverteix que *«tot és segons el dolor amb què es mira»* i contempla els rostres d'aquests ancians que fixen els seus ulls semitancats en un horitzó que ja no existeix; en aquestes mares que protegeixen amb la seva falda exànime els seus fills adormits en un gest d'infinita tristesa; en aquests homes carregats amb quatre patracols rescatats d'una fugida cap enlloc; en aquests adolescents que han vist truncat el seu futur; en aquests nens-home d'ulls espantats i oberts...

En els immensos campaments, els refugiats se senten

com en terra estranya, presoners, sense treball ni projecte de futur. No hi ha res més que un present ple d'ansietat i buit de sentit. Els dies d'un campament no són com els del calendari. Tots són iguals. La vida es fa monòtona i avorrida, només amb el record d'uns esdeveniments traumàtics. No tenen cap capacitat de decisió sobre el seu present ni el seu futur. La seva vida és en mans alienes: ACNUR, Organismes Internacionals com Creu Roja, ONG que intenten pal·liar aquesta situació de la millor manera possible.

Preparar el retorn

«El meu poble és com un bambú -deia una anciana vietnamita-. Una planta sola, per forta que sigui, pot trencar-se; moltes plantes juntes poden resistir qualsevol embat». Es tracta, doncs, d'organitzar el seu present perquè no sigui un temps perdut, sinó de creixement personal i col·lectiu, mitjançant l'educació formal i informal, les petites cooperatives de producció i consum, els treballs de manteniment, etc. I de preparar sobretot el seu futur: el retorn. Aquesta és la principal feina de les ONG que treballen als campaments de refugiats. Ni la duresa de la vida, ni els anys passats en els campaments apagaran aquesta flama d'esperança amb què van arribar els refugiats.

Dret d'asil

Poc més del 5% del total dels refugiats que hi ha al món arriben als països del Nord a sol·licitar el dret d'asil. El 95% restant romanen al Sud, és a dir al lloc on es generen. Per això, la solució al problema dels refugiats, se l'ha de buscar a les seves arrels: promoció de la pau, prevenció de conflictes, fi de la cursa armamentística, derogació del deute extern, reforç de la democràcia, ordre econòmic internacional més just, reestructuració de l'ONU. Només així s'obrirà un futur per a la vida de tants de refugiats, ja que *«El millor servei que podem oferir a un refugiat és brindar-li la possibilitat de quedar-se a casa seva»* (M. De Vreede).

Servei jesuïta a refugiats : <http://www.jesref.org/>
Refugee studies programme: <http://www.qeh.ox.ac.uk/rsp/>
Global IDP survey: <http://www.sol.no/nrc-no/idp.htm>

Hi ha un programa de voluntariat jesuïta que presta el seu servei també a refugiats a nivell internacional. Al butlletí quinzenal DISPATCHES -en espanyol, que pot rebre's mitjançant una sol·licitud- apareixen els treballs a cobrir als campaments de refugiats. El compromís és per dos anys i amb contracte; són llocs molt específics i requereixen una preparació també molt concreta. Per a contactes: Maria Bema Solís, bema.solis@jesref.org / latin.america@jesref.org / o al mateix autor d'aquest text, Josep Ricart: jrs@sjtar.org.